

**Ефективність формування гуманних відносин учителя й учнів
у виховному процесі основної школи (у %)**

Критерії	Етапи формування								
	Підготовчий (мотиваційний)			Основний (моделюючий)			Контрольно- регулюючий (завершальний)		
	Кк	Ек	При- ріст	Кк	Ек	При- ріст	Кк	Ек	При- ріст
Професійна компетентність учителя	15,6	34,8	19,2	18,9	40,6	21,7	19,3	41,8	22,5
Ціннісно-особистісний характер відносин	17	40,5	23,5	18,5	42,7	24,2	19	44,3	25,3
Взаємозумовлене особистісне зростання вчителів й учнів	18,6	37,7	19,1	19,4	41,2	21,8	20,2	43,5	23,3
Середній приріст			20,6			22,6			23,7

Аналіз результатів моніторингу якості формування гуманних відносин учителів і учнів основної школи показує, що в ЕК у порівнянні з КК зросли якісні та кількісні показники. Середній приріст становить: на першому, підготовчому етапі – 20,6 %; на другому, діяльній – 22,6 %; на третьому, аналітичному – 23,7 %; що свідчить про доцільність і ефективність поетапного їх формування.

Список використаної літератури

1. Изучение личности школьника учителем / Под ред. З. И. Васильевой – М.: Педагогика, 1991 – 135 с.
2. *Кыверялг А. А.* Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Кыверялг // Таллин: Валтус, 1980. – 334 с.
3. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция Л. Ф. Ильичева и др. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
4. *Черепанов В. С.* Экспертные оценки в педагогических исследованиях / В. С. Черепанов // М.: Педагогика, 1989. – 152 с.

Олена Кравченко

ВЗІРЦЕВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОГО ПОКОЛІННЯ

На сучасному етапі розвитку української школи навчально-виховний процес усе більше набуває характеру наукового пошуку згідно з вимогами Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті. В епоху науково-технічного прогресу і безперервного ускладнення шкільної освіти вчитель має володіти не лише глибокими спеціальними педагогічними знаннями, але й уміннями та навичками творчо підходити до процесу навчання й виховання учнів. У наші дні успішно вирішити складні завдання навчально-виховної роботи може педагог, що вміє науково прогнозувати, всебічно вивчати особистість школяра, визначати оптимальні засоби педагогічного впливу на учня, глибоко аналізувати результати своєї діяльності. Тому, створення чіткої, керованої, гнучкої системи впровадження у практику досягнень науки та передового педагогічного досвіду є основним завданням як методичної служби, так і керівників навчальних закладів [3, с. 38].

У сучасній педагогічній науці немає однозначного підходу до визначення понять «педагогічний досвід», «передовий педагогічний досвід», «інноваційний досвід» – це основні види досвіду, дамо їх визначення.

У тлумаченні цих понять дослідники відштовхуються від філософського тлумачення самого терміна **«досвід»** як суми знань та навичок людини, що здобуваються у процесі її безпосередньої практичної взаємодії з навколишнім світом та перетворювальної діяльності. Вони розглядають досвід як взаємозв'язок практики і свідомості, як осмислений із позицій сучасної культури та індивідуальної свідомості людини комплекс дій, закріплений у її вміннях та навичках [5, с. 9].

Педагогічний досвід – це сукупність знань, умінь і навичок, здобутих учителем у процесі навчально-виховної роботи [2, с. 552].

Педагогічний досвід накопичується у конкретній діяльності педагога під впливом специфіки навчального закладу, стилю діяльності педколективу, особистісних якостей учителя, він формується на основі педагогічних знань, є критерієм істинності науково-методичних рекомендацій, засобом перенесення теоретичних положень у практику.

За поширеністю, охопленістю середовища педагогічний досвід поділяють на *масовий та передовий*.

Масовий педагогічний досвід відбиває те, що є в повсякденній практиці [2, с. 552].

Передовий педагогічний досвід – це оптимальна діяльність педагога, яка є результатом творчого пошуку, несе в собі елементи нового, спрямована на розв'язання актуальних завдань навчання і виховання та забезпечує стійку ефективність навчально-виховного процесу [5, с. 9].

Передовий педагогічний досвід залежно від обсягу теми поділяють на комплексний і локальний, за кількістю авторів – на індивідуальний та колективний, а також виділяють такі види передового педагогічного досвіду як новаторський і зразковий.

Новаторський педагогічний досвід – явище рідкісне. Це педагогічні відкриття і винаходи, досвід утілення в життя оригінальних ідей, методів, прийомів навчання і виховання. У новаторському педагогічному досвіді проявляються закономірності, ще не відомі педагогічній науці [2, с. 553].

Зразковий або взірцевий педагогічний досвід – це досвід роботи сумлінних вчителів, які використовують досягнення педагогічної науки і практики, методичні рекомендації, розроблені вченими, методистами, і педагогічна діяльність яких служить зразком, взірцем для інших [6, с. 13].

У своєму дослідженні я буду використовувати термін передовий педагогічний досвід, оскільки це поняття узагальнює усі вище названі терміни.

Проблема передового педагогічного досвіду висвітлювалася у працях Ю.К. Бабанського, М.М. Скаткіна, М.М. Поташника, Я.С. Лурбовського, М.Д.Ярмаченка, О.Я. Савченко, В.І. Бондаря, М.Ю. Красовицького та ін.

Оцінюючи характер досвіду вчителя, працівника освіти, установи, слід передбачити його загальні критерії. Відсутність хоча б одного критерію не дає підстави вважати досвід передовим.

- **Актуальність і перспективність**, тобто він має бути за своєю суттю новим, відрізнятися від масового, сприяти вирішенню завдань сучасного етапу розвитку освіти, знаходити застосування в масовому досвіді, збагачувати його, мати перспективу для подальшого поширення, допомагати в подоланні труднощів під час організації навчально-виховного процесу [4, с. 35].

- **Висока результативність, стабільність показників, оптимальність.** Це означає, що застосування досвіду передбачає зрушення в системі роботи педагогічних кадрів, у рівні вихованості учнів, високий рівень навчально-виховного процесу; результативність роботи, вищу за масові показники ефективності та якості; стабільність, стійкість результатів у змінених умовах праці протягом тривалого періоду.

- **Наукова обґрунтованість**, що передбачає врахування закономірностей процесу навчання й виховання школярів, відповідність основним принципам, законам педагогічної діяльності. Якщо ж досвід вступає в протиріччя з науковими положеннями, то це потрібно оцінити, обґрунтувати компетентними спеціалістами, щоб мати змогу вважати такий досвід передовим.

- **Наявність елементів новизни й оригінальності.** Незалежно від того, виходять автори досвіду за межі відомих форм і методів чи здійснюють педагогічний процес у цих самих межах, вони завжди вносять до нього щось індивідуальне значуще [4, с. 35].

- **Можливість творчого наслідування.** Передбачає готовність досвіду до творчого використання за наявності в ньому продуктивної педагогічної ідеї; доступність і наступність досвіду, що дозволяє розвивати й удосконалювати особисту практику. Однак учителі мають бути підготовлені до наслідування, сприйняття передового досвіду. З цього приводу видатний педагог П. Блонський писав: «... шляхом практики мистецтва виховання може навчитися лише той, хто заздалегідь вивчив теорію, засвоїв її й підготовлений до тих вражень, які має дати йому досвід» [4, с. 35].

На творчий підхід у використанні чужого досвіду вказував також В.О. Сухомлинський: «Досвід уявляється мені садом квітучих троянд. Ось нам треба пересадити цей квітучий куц із саду на своє поле. Що для цього треба зробити? Насамперед, вивчити ґрунт свого поля, додати те, чого в ньому не вистачає. Підготувати цей ґрунт, потім уже пересаджувати. Але як? Разом з ґрунтом не оголюючи коренів» [6, с. 12].

За рівнем творчої самостійності розрізняють три рівні передового педагогічного досвіду:

- **репродуктивний**, що передбачає діяльність вчителя, яка не має в собі чогось принципово нового, але спрямована на сумлінне виконання професійних обов'язків із внесенням елементів новизни, є взірцем для тих педагогів, які достатньою мірою не володіють педагогічною майстерністю;

- **раціоналізаторський**, що передбачає діяльність пов'язану з творчим, оригінальним, притаманним тільки цьому педагогу використанням відомих форм і методів із внесенням елементів новизни, діяльність, спрямовану на підвищення ефективності педагогічної праці, її оптимізації;

- **новаторський**, що передбачає діяльність, спрямовану на суттєві зміни в навчально-виховному процесі; ця діяльність має в собі елементи новизни, творчого пошуку, оригінальності, спрямована на вирішення найбільш актуальних проблем навчання й виховання. Такий педагогічний досвід особливо цінний, оскільки прокладає нові шляхи в шкільній практиці та педагогічній науці.

Упровадження передового педагогічного досвіду в практику потребує належно підготовлених, готових до інноваційної діяльності вчителів, керівників гуртків, методистів, здатних на творчий пошук. І як свідчить історія педагогічної думки такі педагоги у нас були, є і, я впевнена, що будуть. Наприклад, у книзі «Педагогічний пошук» описано досвід новаторів: В.Ф. Шаталова – донецький учитель-новатор 80-х років, викладаючи математику, поєднував цілісний крупно-блочний підхід до вивчення матеріалу з його по елементним опрацюванням, розвивав творче мислення учнів за допомогою сигнальних опорних конспектів. Він на уроці ставив оцінку кожному учневі за весь обсяг матеріалу при мінімальних затратах часу. Шаталов у своїх книжках «Куди і як щезли трійки» (1979), «Педагогічна проза» (1980), «Точка опори» (1987), «Експеримент продовжується» (1989) та інших доводить, що головне призначення його уроків – виховання. Методика навчання дітей за Шаталовим заснована на виховному підході. Стимулом для навчання є не оцінка, а бажання розв'язувати задачі, інтерес до навчання, усвідомлення обов'язку, відповідальності, самоповага, самооцінка. Демократизація навчання у В.Ф. Шаталова проявляється таким чином: самостійну роботу пишуть усі, а оцінки в журнал виставляються лише за згодою учня. Взаємовідносини «вчитель-учень», «учень-колектив-учень» стають потужним рушієм інтенсифікації навчальної діяльності, розвитку колективізму в праці. В.Ф. Шаталов створив цілісну новаторську систему навчання, яка базується на психолого-педагогічних ідеях А.С. Макаренка, Л.В. Занкова, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна та інших учених [2, с. 553-554].

Передовий педагогічний досвід В.Ф. Шаталова дав свої результати, так за 40 років експерименту із найслабших учнів вийшли в підсумку 57 кандидатів і 11 докторів фізико-математичних і технічних наук. Уже перший експериментальний клас закінчив вивчення шкільного курсу на два роки раніше запланованою програмою. Усі 33 учні стали студентами вишів, 17 із них отримували підвищені стипендії. Як продовження педаго-

гічного експерименту були заняття із неповнолітніми однієї з в'язниць під Петербургом. Лише після трьох з половиною годин занять із Шаталовим, учні здали на «п'ятірки» весь річний курс геометрії за 7 клас.

Педагогами-новаторами були також І.П. Волков, Ш.О. Амонашвілі, С.М. Лисенкова, Є.М. Ільїн, О.А. Захаренко, М.М. Палтишев, М.П. Гузик, Б.І. Дегтярьов, Б.Н. Школьник, С.П. Логачевська, Н.В. Сосюк.

Цікавою також із погляду впровадження передового педагогічного досвіду є технологія «школи діалогу культур». Так, із середини 80-х років педагоги навчилися будувати уроки-діалоги з різних предметів. За цією теорією навчання будується на основі внутрішнього діалогу, пов'язаного колом головних «точок здивування» – похідних загадок всесвіту та мислення [1, с. 13].

Отже, неповноцінність педагогічної освіти, нестача культури дуже відчутно гальмують шкільне життя. Сьогодні як ніколи виявилася нагальна потреба виховувати мільйони людей якісно нового демократичного вигляду, що несуть риси високого професіоналізму і національної культури, інтелектуальної сили і громадянського достоїнства, патріотичної пристрасності й національної гордості. Шляхи вирішення цих проблем – у зміні ставлення до освіти, у її бажаності та привабливості й у підвищенні авторитету вчителя в суспільстві, а також у впровадженні передового педагогічного досвіду в активну педагогічну практику.

Список використаної літератури

1. *Ігнатченко І.* Мене зацікавила технологія «Школа діалогу культур» / І. Ігнатченко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2007. – № 4. – С. 12–13.
2. *Максимюк С.П.* Педагогіка. Курс лекцій: навч. посіб. – К. Кондор, 2005. С. 552-569.
3. *Плотніков П.* Сучасне педагогічне новаторство – основа соціальної активності особистості вчителя / П. Плотніков // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – №2. – С. 32–39.
4. *Тевлін Б.* Передовий педагогічний досвід: вивчення, узагальнення та поширення / Б. Тевлін // Завуч. – 2003. – №35. – С. 3–8.
5. *Челурна Н.* Впровадження у практику досягнень науки та передового педагогічного досвіду / Н. Челурна // Школа. – 2007. – №1. – С. 6–12.

Світлана Разумович

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ

Мета інноваційної педагогічної діяльності полягає в оптимізації навчально-виховного процесу, забезпеченні його відповідності суспільним умовам і тенденціям розвитку педагогічної науки. У зв'язку з цим актуалізується проблема визначення ефективності інноваційних педагогічних процесів. Для раціонального управління нововведеннями слід виділити передумови їх ефективності, чинники, які сприяють або гальмують їх ефективний перебіг і розвиток. Оскільки ефективність визначається співвідношенням результатів і витрат на їх досягнення, її ступінь залежить від того, яких витрат потребує конкретне нововведення і наскільки корисний ефект воно даватиме.

Інноваційні педагогічні технології у системі освіти й виховання характеризуються гуманістичною спрямованістю, що зумовлюється традиціями наукової педагогіки й педагогічної практики. Інноваційні педагогічні технології належать до системи загального науково-педагогічного знання, виникли і розвиваються на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології і теорії управління, економіки освіти. Інноваційні педагогічні технології є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства [1, с. 176].

Без творчого самовизначення неможливі професіоналізація викладача і його входування в інноваційний режим діяльності, в якому провідна роль належить інновацій-